

Bir emperyalizm hikayesi: Rus işletmelerinin Belarus üzerindeki ekolojik etkisi

Rusya'nın Belarus'u, ya da tarihi topraklarını, sömürgeleştirmesinin tarihsel anlatısı birkaç yüzyıla yayılıyor. 18. yüzyılın sonlarında, günümüzdeki Belarus ve Litvanya'nın kökenlerinde önemli bir rol oynayan Litvanya Büyük Dükalığı, Rusya İmparatorluğu tarafından asimile edildi. 20. yüzyılda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, çok az farklı görünen bir aldaticılıkla da olsa, Rus İmparatorluğu'nun mirasını genişleterek yönetimine başladı.

Yalnızca Belarus'ta değil, Moskova'nın kontrolü altındaki her ülkede Sovyet dönemi genellikle açlık, şiddet ve baskıyla tanımlanır. Neyse ki bu bölüm, daha parlak bir gelecek beklentisinin habercisi olarak tamamlandı ve Belarus 1991 yılında bağımsızlığını yeniden kazandı.

Ancak hayal edilen parlak gelecek pek çok kişinin umduğunun aksine gerçeğe dönüşemedi. 90'ların başlarında suç oranlarında bir artış, ekonomik sistemin neredeyse tamamının bir şekilde elden geçirilmesiyle tetiklenen bir kriz ve oldukça çeşitli başka zorluklar yaşandı. Popülist Lukaşenko'nun iktidara gelmesini nispeten kolaylaştıran bu endişeler oldukça yaygındı. 1994 yılında Belarus Cumhuriyeti, tarihinin tek adil başkanlık seçimlerini gerçekleştirdi.

Lukaşenko, geçmişteki istikrarlı dönemlere dönüş sözü verdi, ancak bu söz kelimenin tam anlamıyla kendini gösterdi ve şiddeti ve baskıyı geri getirdi. SSCB'ye olan nostaljisi ve kendi liderliğini sürdürmek için verdiği ekonomik çabalar, Belarus'u giderek Rusya'ya bağımlı hale getirdi. Bu bağımlılık sadece finansal kredilerde değil, aynı zamanda Belarus'ta Rus dilinin artan etkisinde ve diğer faktörlerin yanı sıra Belarus kanunlarının Rus kanunlarıyla uyumlu hale getirilmesinde de kendini gösterdi. Eş zamanlı olarak baskıların yoğunluğu da artmaya başladı ve muhalefeti, özellikle de Belarus kimliğini korumaya kendini adanmış olanları bastırdı.

Kesin olan şey Lukaşenko'nun bu konuda yalnız olmadığıdır. Emperyalizmle köklü bir geçmiş olan Rusya, uzun süredir kendi egemenliği altında olan ülkeler üzerindeki kontrolünden öylece vazgeçmek istemiyordu. Bu nedenle, Belarus diktatörüyle işbirliği Rusya için oldukça uygun göründü ve öyle olmaya da devam ediyor; bu da Lukaşenko'yu, kanlı "*Rus dünyasının*" bir ajanından fazlası olmayan bir konuma yerleştiriyor.

Ancak Rus emperyalizminin Rusça dışındaki dilleri etkilemenin veya bastırmanın ötesine geçtiğini vurgulamak gerekiyor; ekonomik ve politik bağımlılıktan da daha fazlasını kapsıyor. Rus emperyalizmi aynı zamanda ekolojik bağımlılık biçimini de alıyor ve etkisi altındaki topraklarda doğa ve çevre üzerinde zararlı etkilere yol açıyor.

Bu nedenle, Belarus'ta, Rusya'nın finansmanı, çevresel etkileri oldukça önemli görülen çeşitli işletmeler kuruldu ve yenilerinin de inşa edilmesi planlanıyor. Ancak, çevresel etki değerlendirme raporları hakkında kamuya açık tartışmalara katılmak gibi bu süreçleri etkilemeye yönelik mevcut mekanizmalar, Belarus'un hukuk sistemindeki eksiklikler nedeniyle genellikle çok az etki sağlıyor. Ek olarak, bu tür çabaların etkinliği, Belarus yetkililerinin "büyük biraderin" etkisine karşı koyma konusundaki sınırlı gücü nedeniyle de sekteye uğruyor.

Ekim 2023'te, Lukashenko'ya karşı çıkan profesyonellerden oluşan bir kolektif olan Belarus Demiryolu İşçileri Topluluğu, "*Экспансия РЖД: Минск-Сортировочный*" ("*Rus Demiryollarının Genişletilmesi: Minsk-Sortirovochnyi*")¹ başlıklı oldukça önemli bir makale yayınladı. Makale, Minsk-Sartyravaŭny (Minsk-Sortirovochnyi) tren istasyonunun mevcut merkezi konumundan taşınmasına odaklanan projeyi araştırıyor.

Kısaca bahsetmek gerekirse, Minsk-Sartyravalny, Minsk'te kargoların trenlere ayrılması, yüklenmesi ve boşaltılması için tasarlanmış çok önemli bir yük tren istasyonudur. Çok sayıda nedenden dolayı istasyonun yerini çağdaş kentsel planlama ilkelerine ve başkentin çevresel organizasyon gereksinimlerine uygun olarak yeniden yerleştirme kararı verilmiştir. Karar, aynı zamanda çeşitli operasyonel unsurlara sahip önemli bir demiryolu tesisinin yönetiminde verimliliğin artırılması ihtiyacından da kaynaklanmaktadır. Ayrıca, istasyon ve bileşenleri üzerindeki mevcut kentsel kısıtlamalar etkili kalkınmayı ve gerekli yeniden inşa çabalarını engellediğinden demiryolu çalışanlarının çıkarlarına da uygundur.

İstasyonun yerini değiştirme ihtiyacı açık olsa da önemli bir zorluk ortaya çıktı. Rus Demiryolları, Minsk-Sartyravalny istasyonunun Minsk'ten taşınması için finansmanı sağladı ve *"Rusya ile ekonomik entegrasyonun derinleşmesi ve ticari faaliyetlerde büyüme"* gibi etkilere ek olarak *"Belarus Cumhuriyeti'ndeki demiryolu yük akışlarının Baltık (kuzey) ve Ukrayna (güney) yönlerinden Rusya (doğu) yönüne doğru yeniden yönlendirilmesi"* gibi olumlu sonuçlardan bahsetti. Açıkça görülüyordu ki asıl plan Minsk-Sartyravalny'yi Rusya demiryolu güzergahı üzerinde stratejik bir konuma sahip olan Kalodzishchy'ye kaydırmaktı ve bu, Rusya'nın çıkarlarına oldukça uyan bir hareketti.

Peki Rus demiryollarının hırsları nasıl bir tehdit oluşturuyor? Potansiyel inşaat alanının hemen yanında bir yerleşim merkezi «Зелёная гавань» ("Yeşil Liman") bulunmaktadır. Başlangıçta kent benzeri yaşam için çevre dostu bir yerleşim bölgesi olarak tanıtılan bu bölgenin proje yapılırsa ekolojik bütünlüğünü koruma şansının olup olmadığı oldukça şüphelidir. Demiryolları doğaları gereği gürültüyle ilgili sorunlara yol açmaktadır ve Belarus'ta etkili ses yalıtımının ne kadar nadir olduğu göz önüne alındığında, bu durum ciddi bir endişe haline gelmektedir. Sağır edici tekerlek sesi ve dizel lokomotiflerin çalışması (120 dB'e kadar ulaşan) dahil olmak üzere, hareketli kargo trenlerinden kaynaklanan rahatsızlıkları önceden tahmin etmek zor değildir. Yeniden bağlantı, sinyalizasyon, sesli anonslar, aşırı yükleme ve çeşitli araç ve makinelerin çalışması sırasında ek rahatsızlıklar da ortaya çıkabilir.

Gürültü kirliliğinin ötesinde, yük treni istasyonunun devreye girmesi, içten yanmalı motor operasyonlarından, dökme yük taşıyan açık vagonların hareketi sırasında oluşan tozlardan ve yakıtın depolanması ve pompalanması sırasında oluşan ve taşınan diğer sıvı kargolardan kaynaklanan çok çeşitli emisyonlara neden olmaktadır. Bu geniş yelpazenin içinde yakıt (kömür dahil) kullanan ısıtma kazanlarının çalışması da bulunmaktadır. Ayrıca, bölgeden gelen yüzey akıntısının petrol ürünleri, havaya karışacak maddeler (kömür tozu ve kargo tozu gibi yüzeylere yerleşen kirleticiler gibi) ve acil durumlarda yapılacak boşaltmalar sonucu oluşan (asitler, yakıtlar ve diğer sıvı yükler gibi bir dizi madde içermesi mümkün) maddelerle kirlenme potansiyeli bulunmaktadır. Arazi kaynaklarının kirlenmesi de öngörülebilir bir risktir; toz taşıyan kargolardan gelen parçacıklar önemli bir mesafeye yayıldığında ve sıvı kargoların kazalar sonucu dökülmesiyle bu gerçekleşebilir.

Şu an Minsk'te bulunan istasyonun da hâlihazırda çevresel sorunlar yarattığı bir gerçek. Ancak Rusya'nın çıkarları doğrultusunda bir genişletme ihtimali daha da büyük endişelere yol açıyor. Ayrıca, Kalodzishchy'ye taşıma planı, yakındaki birçok doğa rezervi de dahil olmak üzere, özel koruma bölgelerinin sınırlarında hatta doğrudan bu bölgelerde birçok ağacın kesilmesine yol açacak gibi görünüyor.²

Omsk Carbon Mogilev, Belarus'ta faaliyet gösteren ve çevresel etkilere neden olan Rus işletmelerinin bir başka örneği. 2019 yılında tesisin basın servisi, tesisini *"Rusya ve Belarus ekonomilerinin entegrasyonunun gerçek bir örneği"* olarak övdü.³ Ancak Mahilyow'daki çevre aktivistleri uzun bir süredir tesisin ekolojik etkilerine dair endişelerini dile getiriyorlar.

121,3 milyon doların üzerinde bir değere sahip olan işletme, Mahilyow bölgesindeki serbest ticari bölgede kuruldu ve inşaatına 2014 yılında başlandı. Bölge merkezinin eteklerinde yer alan tesisin hijyen-ekoloji kısmı birkaç kilometre uzakta birkaç büyük köy ve kasabaya kadar uzanıyor.

Omsk Carbon Mogilev'in kurulup faaliyete geçmesine karşı yerel halkın, tesisin zararlı etkilerine dönük

protestoları 2016 yılı civarlarında başladı. Kasım 2018'deki bir deney sırasında, partikül salınımı meydana geldiğinde bölge sakinleri paniğe kapıldı. Yetkililer, her şeyin normal olduğunu ve herhangi bir sorun tespit edilmediğini ileri sürerek halka güvence verdi. Ancak bu olay, tesisin işletilmesine karşı imza toplamak da dahil olmak üzere bölge sakinleri arasında aktif bir kampanyanın başlamasına yol açtı. Hatta bazıları tesisi yerleşim alanlarından uzağa taşımaya dahi önerdi.

Yakınlardaki köy ve kasabalarda yaşayan halk ve çevreciler arasında, Omsk Carbon Mogilev'in çevre ve insan sağlığı üzerindeki potansiyel olumsuz etkisine ilişkin ısrarlı endişelere rağmen, bu endişeler dikkate alınmadı. Ekim 2022'de işletmenin üretim kapasitesinde artış önerisine ilişkin çevresel etki değerlendirme raporu hakkında kamuoyunda tartışmalar yaşandı ancak görünüşe göre Omsk Carbon Mogilev genişlemek için gereken izni devletten izin aldığı tahmin edilebiliyor.⁴

Tartışmasız, Belarus'ta Rus fonları tarafından finanse edilen en endişe verici tesis, Belarus Nükleer Santrali BelNPPP'di. Toplam 2.400 MW kapasiteli iki reaktörden oluşan tesis, Rus tasarımına göre inşa edildi. Ana yükleniciliği ise, Rus devlet şirketi Rosatom'un bir bölümü olan Atomstroyexport üstlenmişti.

Belarus'un kuzeybatı kesimindeki Hrodna'da, Astravyets Bölgesi'nde yer alan Belarus Nükleer Santrali, Belarus-Litvanya sınırı yakınlarında, Litvanya'nın başkenti Vilnius'un sadece 40 kilometre doğusunda yer alıyor. Bu stratejik konum, Lukaşenko tarafından nüfuzunu artırmak ve potansiyel olarak AB ülkelerini korkutmak için kullanılabilmesi ve özellikle Litvanya'nın bu etkiyi hissetmesi nedeniyle ciddi endişelere sebep oluyor.

BelNPP, tüm bu güvenlik endişelerine ve AB ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın 2018 uzman incelemesinde belirtilen tavsiyelere ne kadar uyulduğuna dair bir bilgi bulunmamasına rağmen, 3 Kasım 2020'de elektrik üretmeye başladı. İncelemelerde çok sayıda eksiklik vurgulanmış olmasına rağmen bugüne kadar yalnızca birkaç öneri dikkate alındı.

BelNPP'yi eleştirenler, varlığının hem insanlara hem de doğaya karşı ciddi bir tehdit oluşturduğunu ileri sürüyorlar. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve Lukaşenko'nun Rusya ile ittifakı göz önüne alındığında, nükleer silahların yayılmasına ilişkin acil sorun, bu konudaki kaygıları daha da artırıyor.

Makalede, temelde Rus nüfuzunun aracı olarak hizmet eden tüm işletmeleri kapsamlı bir şekilde listeleyemiyorum. Kamuoyunun bütün muhalefetine rağmen, bu işletmeler faaliyetlerini sürdürmeye ve halkı, güçlü komşu imparatorluk karşısında zayıf bırakmaya devam ediyorlar.

Rusya'nın Ukrayna'daki geniş çaplı savaşına yanıt olarak çok sayıda Rus ve Belaruslu işletmeye yaptırım uygulanması, bu işletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerini ve pazar paylarını azaltma konusunda başarılı olmadı.

Yine de genç yeşiller olarak, şiddet dolu savaşın ve baskıcı Rus İmparatorluğu'nun finansmanını durdurmak için bir araya gelmeliyiz. Lütfen ülkelerinizin Rusya ya da Rusya sponsorluğundaki fabrikalarda üretilen malları satın alıp almadığını inceleyin ve bu tür eylemlere karşı aktif olarak savunuculuk yapın. Anlamlı bir değişimi ancak hep birlikte çaba gösterebilirsek gerçekleştirebiliriz.

Yazan Palina Burko